

CHIZMACHILIK DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH YO'LLARI

Axmedova Muyassarxon Akmalxon qizi

Qo'qon davlat universiteti 3-kurs talabasi

Qosimova Nilufar Muratjon qizi

Qo'qonDU San'atshunoslik kafedrasida dotsenti

nilufar_jalilova@mail.ru Com tel: (99)3911391

Annotatsiya: Mazkur maqolada chizmachilik darslarida nazariy va amaliy mashg'ulotlarning o'zaro uyg'unligini ta'minlash, chizma bajarish jarayonini bosqichma-bosqich o'rgatish, ko'rgazmali vositalardan samarali foydalanish va o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish metodik jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, chizmachilik darslarini samarali tashkil etish uchun o'qituvchi tomonidan darsning maqsad va vazifalarini aniq belgilash, ta'lim mazmunini standartlar asosida tuzish, amaliy mashqlarni izchil rejalashtirish hamda baholash mezonlarini ilmiy asosda shakllantirish zarur. Xulosa sifatida chizmachilik darslarining sifatli tashkil etilishi o'quvchilarda grafik bilimlar bilan bir qatorda mehnat madaniyati, aniqlik, mas'uliyat va texnik tafakkur kompetensiyalarini rivojlantirishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: chizmachilik darsi, darsni tashkil etish, metodika, grafik savodxonlik, fazoviy tasavvur, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida ta'lim, ko'rgazmalilik, baholash mezonlari.

Zamonaviy ta'lim tizimida chizmachilik fanini o'qitish o'quvchilarda texnik tafakkur va fazoviy tasavvurni shakllantirishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Chizmachilik darslari orqali o'quvchilar buyumlarning shakli va tuzilishini tahlil qilish, geometrik jismlarni proyeksiyalash, chizma standartlari asosida tasvirlash hamda texnik hujjatlarni o'qish ko'nikmalarini egallaydilar. Shu sababli chizmachilik darslarini samarali tashkil etish masalasi ta'lim jarayonining dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Chizmachilik darslarining samaradorligi, avvalo, o'qituvchining metodik tayyorgarligi, dars mazmunini to'g'ri rejalashtirishi va o'quvchilar faoliyatini ilmiy asosda boshqarishiga bog'liq. Ko'plab holatlarda chizmachilik fanini o'qitish jarayonida nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasida uzviy bog'liqlik yetarli darajada ta'minlanmaydi. Natijada o'quvchi chizma bajarishni faqat mexanik amal sifatida qabul qilib, uning mohiyatini chuqur anglab yetmaydi. Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, kompyuter grafikasi, elektron darsliklar va interfaol ta'lim metodlarining ta'lim jarayoniga joriy etilishi chizmachilik darslarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Biroq ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun o'qituvchi chizmachilik metodikasining ilmiy asoslarini mukammal bilishi va amaliyotga to'g'ri

tatbiq etishi talab etiladi. Mazkur maqolada chizmachilik darslarini samarali tashkil etishning asosiy yo'llari ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan yoritib beriladi.

Chizmachilik darslarini samarali tashkil etish, avvalo, darsni metodik jihatdan to'g'ri rejalashtirishdan boshlanadi. O'qituvchi darsning maqsadi, vazifalari, kutilayotgan natijalarini aniq belgilashi lozim. Darsni rejalashtirish jarayonida quyidagi jihatlarga e'tibor qaratish zarur:

- mavzuning o'quv dasturidagi o'rni va ahamiyatini aniqlash;
- o'quvchilarning tayyorgarlik darajasini hisobga olish;
- nazariy tushunchalarni amaliy mashqlar bilan uyg'unlashtirish;
- darsning har bir bosqichiga vaqtni to'g'ri taqsimlash.

Metodik rejalashtirishda chizmachilik darslarining asosiy maqsadi – o'quvchilarga grafik bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirish imkonini beruvchi sharoit yaratishdan iborat. Dars jarayonida o'qituvchi mavzuni sodda misollardan murakkab topshiriqlarga o'tish ketma-ketligida tashkil etishi, amaliy ishlarni bosqichma-bosqich tushuntirib borishi kerak. Chizmachilik darslari o'ziga xos fan bo'lib, unda nazariy bilim amaliy faoliyat orqali mustahkamlanadi. Shu sababli nazariy tushunchalar va amaliy mashqlar o'zaro uzviy bog'langan holda tashkil etilishi zarur. Masalan, "to'g'ri burchakli proyeksiyalash" mavzusi o'rganilganda o'qituvchi avvalo proyeksiya tekisliklari, ko'rinishlar va ularning joylashish qoidalarini tushuntiradi. Shundan so'ng o'quvchilar amaliy topshiriq sifatida oddiy geometrik jismlarning old, yuqori va yon ko'rinishlarini chizadilar. Ushbu yondashuv o'quvchida nazariy bilimni real chizma bajarish orqali mustahkamlash imkonini yaratadi.

Nazariy va amaliy mashg'ulotlar uyg'unligi quyidagi natijalarni beradi:

- bilimlarning puxta o'zlashtirilishi;
- fazoviy tasavvur rivojlanishi;
- chizma bajarish ko'nikmalarining shakllanishi;
- texnik tafakkurning rivojlanishi.

Chizmachilik fanini o'qitishda ko'rgazmalilik tamoyili alohida ahamiyatga ega. O'quvchilarning fazoviy tasavvurini rivojlantirishda ko'rgazmali qurollar va grafik materiallar asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Ko'rgazmali vositalarga quyidagilar kiradi:

- geometrik jismlar maketlari;
- detallar va buyumlar namunasi;
- plakat va chizma standartlari jadvallari;
- elektron taqdimotlar va videodarslar;
- 3D modellar va animatsiyalar.

Ko'rgazmalilik o'quvchilarning mavzuni tezroq tushunishiga, buyum shaklini to'g'ri idrok etishiga va chizmalarni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Ayniqsa, murakkab kesim va qirqimlarni tushuntirishda 3D modellar orqali vizual ko'rsatish metodik jihatdan juda samarali hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar chizmachilik darslarida o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishni talab qiladi. Shu maqsadda interfaol metodlardan foydalanish chizmachilik darslarining samaradorligini oshiradi.

Chizmachilikda qo'llaniladigan interfaol metodlar:

- ❖ “Aqliy hujum” (grafik masalani yechish g‘oyalarini ishlab chiqish);
- ❖ “Klaster” (mavzu tushunchalarini tizimlashtirish);
- ❖ “Savol-javob” va “tezkor test”;
- ❖ guruhli grafik topshiriqlar;
- ❖ “Loyiha asosida ta’lim”.

Chizmachilik fanining o‘ziga xosligi shundaki, o‘quvchi chizma bajarish texnikasini ketma-ketlikda o‘rganishi kerak. Agar o‘qituvchi mavzuni murakkab topshiriqlardan boshlab yuborsa, o‘quvchi qiyinchilikka duch keladi va motivatsiyasi pasayadi.

Grafik topshiriqlarni o‘rgatishning metodik bosqichlari:

1. chizma asboblari bilan ishlashni o‘rgatish;
2. chiziq turlari va formatlar bilan tanishtirish;
3. oddiy geometrik shakllarni chizish;
4. proyeksiyalarni bajarish;
5. kesim-qirqimlar;
6. murakkab detallar chizmasini tuzish;
7. yig‘ma chizmalar va sxemalar.

Bosqichma-bosqich yondashuv o‘quvchilarda grafik ko‘nikmalarni asta-sekin mustahkamlashga xizmat qiladi. Chizmachilik darslarida baholash faqat natijaviy chizmaga emas, balki jarayonning to‘g‘ri tashkil etilishiga ham qaratilishi kerak. Baholash mezonlari aniq va shaffof bo‘lsa, o‘quvchi o‘z ishiga mas’uliyat bilan yondashadi.

Baholash mezonlari:

- chizmaning aniqligi va tozaligi;
- standartlarga mos yozuv va o‘lchamlar;
- proyeksiya qoidalariga rioya etilishi;
- grafik topshiriqning to‘liq bajarilishi;
- vaqt me’yoriga amal qilinishi.

Nazorat shakllari:

- joriy nazorat (amaliy ishlar orqali);
- oraliq nazorat (grafik nazorat ishi);
- yakuniy nazorat (kompleks chizma yoki loyiha).

Portfolioga asoslangan baholash tizimi ham chizmachilik fanida samarali bo‘lib, bunda o‘quvchi yil davomida bajargan chizmalar to‘plami asosida rivojlanish darajasi baholanadi. Zamonaviy sharoitda chizmachilik fanini o‘qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonini sezilarli darajada boyitadi. AutoCAD, Kompas-3D kabi dasturlar orqali geometrik jismlarni modellashtirish va proyeksiyalarni avtomatik hosil qilish o‘quvchilarning mavzuni tezroq tushunishiga yordam beradi.

AKTdan foydalanishning afzalliklari:

- chizmalarni vizual va interaktiv tushuntirish;
- murakkab shakllarni 3D ko‘rinishda tahlil qilish;
- darsning samaradorligini oshirish;
- o‘quvchining mustaqil ishlash imkoniyatini kengaytirish.

Biroq, an'anaviy chizma asboblari bilan ishlash ko'nikmalari ham asosiy kompetensiya bo'lib qolishi sababli AKT va an'anaviy metodlar uyg'unligini ta'minlash muhim hisoblanadi.

Chizmachilik darslarini samarali tashkil etish o'quvchilarda grafik savodxonlik, fazoviy tasavvur va texnik tafakkurni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Darsni samarali tashkil etish uchun o'qituvchi metodik rejalashtirishni to'g'ri amalga oshirishi, nazariy va amaliy mashg'ulotlarni uyg'unlashtirishi hamda ko'rgazmali vositalardan unumli foydalanishi lozim. Shuningdek, interfaol metodlar, muammoli ta'lim va loyiha asosida o'qitish yondashuvlari o'quvchilarning faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga yo'naltiradi. Chizmachilik darslarida grafik topshiriqlarni bosqichma-bosqich o'rgatish, baholash mezonlarini takomillashtirish hamda AKT imkoniyatlaridan oqilona foydalanish fan o'qitish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Natijada o'quvchilarda texnik hujjatlar bilan ishlash kompetensiyasi, aniqlik va tartiblilik madaniyati shakllanadi. Demak, chizmachilik darslarini metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish ta'lim sifati va natijadorligini oshiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizxo'jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: TDPU, 2016.
2. Saidov A., Qodirov B. *Chizmachilikni o'qitish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. G'ulomov S., Ismoilov A. *Grafik fanlarni o'qitishda innovatsion metodlar*. Toshkent: Innovatsiya, 2020.
4. Solijon o'g'li, Q. B. Carpentry Schools-Applied Art Foundation Of Development. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(11), 945-949.
5. Kasimova, N. M. K. (2022). Representatives of the Kokan School of Coppersmithing, Glorifying the National Craft. *RegiINTERNATIONAL JOURNAL ON ECONOMICS, FINANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT*, 4(11), 86-90.
6. Nilufarkhan, Q., & Dildorakhan, A. (2022). Theoretical foundations of the history of applied arts of Uzbekistan. In E Conference Zone (Vol. 1, pp. 12-13).
7. Qosimova, N. (2022). Goals and objectives of creative thinking in the course of the lesson. *Educational and Pedagogical Sciences*, 14(7), 2167-2170.
8. Solijon o'g'li, Q. B. Carpentry Schools-Applied Art Foundation Of Development. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(11), 945-949.
9. Sharifjon o'g'li, H. S. (2026, April). UMUMTA'LIM MAKTABLARINING 5-SINF TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA "O'ZBEKISTON RASSOMLARI" MAVZUSIDA RASM ISHLASH METODIKASINI O'RGATISH. In *International Conference on Education, Psychology and Humanities* (Vol. 1, No. 4, pp. 147-151).
10. Sharifjon o'g'li, H. S. (2026, April). ZAMONAVIY CHIZMACHILIK DARSLARINI TASHKIL ETISHDA IJTIMOIIY FALSAFANING AHAMIYATI. In *International Conference on Education, Psychology and Humanities* (Vol. 1, No. 4, pp. 152-160).

11. Kasimova, N. M. K. (2022). Representatives of the Kokan School of Coppersmithing, Glorifying the National Craft. *RegiINTERNATIONAL JOURNAL ON ECONOMICS, FINANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT*, 4(11), 86-90.
12. Qosimova, N. (2022). IN FINE ARTS AND DRAWING LESSONS. USING CASE STAGE EDUCATIONAL TECHNOLOGY." Scienceweb academic papers collection.
13. Qosimova, N. (2022). Goals and objectives of creative thinking in the course of the lesson. *Educational and Pedagogical Sciences*, 14(7), 2167-2170.
14. Nilufarkhan, Q., & Dildorakhan, A. (2022). Theoretical foundations of the history of applied arts of Uzbekistan. In *E Conference Zone* (Vol. 1, pp. 12-13).